

ANMELDELSER OG LITTERATURNYT

Ved professor H. P. Clausen, arkivar, cand. mag. Ole Degn, overarkivar, mag. art. Vagn Dybdahl, arkivar, cand. mag. Ib Gejl, museumsinspektør, cand. mag. Jørgen Steen Jensen, arkivar, cand. mag. Finn H. Lauridsen, amanuensis, cand. mag. Knud Larsen, cand. phil. Niels Lund, afdelingsleder, cand. mag. Helge Paludan, arkivar, dr. phil. Anne Riising, cand. phil. H. Schledermann og universitetsadjunkt, mag. art. Leo Tandrup.

Ib Koch-Olsen: Danmarks kulturhistorie, I-II. (Grafisk Forlag, 1968). 962 s. Kr. 297.00.

Efter at være bragt som føljeton i tillæg til Arbejdsmandsforbundets medlemsblad er forfatteren, cand. mag. Ib Koch-Olsens *Danmarks kulturhistorie* nu udkommet i bogform. Der er blevet en statelig bog deraf, i to store bind på tilsammen henimod tusind sider.

Det er noget af en bedrift, når en enkelt forfatter alene samler et så stort og spredt materiale. Tilmed, når det er gjort på en så inspirerende måde. Stilen og sproget er frisk og levende, forfatteren er sig i høj grad sproget bevidst, noget, man ofte savner i dansk historieskrivning. Sine steder kan stilen dog blive noget manieret. Det gælder en ofte overdrevet brug af *og* i begyndelsen af sætninger; på side 587 begynder således 15 af 33 sætninger med *og*; når yderligere tre af de 33 sætninger begynder med *men* og tre med *eller*, kommer stilen til at virke lidt monoton. Manieret virker afsnit som »Degnene var ikke særlig velanskrevne. En slags præster ville de gerne være. Og var vel også sine steder. Eller blev rigtige præster. Men mange blev det aldrig.« (s. 597). Og fortsættelsen er ikke blot et eksempel på en temmelig hård generalisering, men også på springende logik: »Hvad var der andet at gøre, end

at lade den gamle Adam slå sig løs, med brændevinen, med de søde piger i sognet? Hvad keredede man sig om bønderbørns oplæring i læsning og tro? Og latinskolens lærere og rektorer sad også småt i det . . .« Springende logik og manglende sammenhæng forekommer adskillige steder. »Og censuren udøves af stiftets biskep. Aviser var begyndt at udkomme i 1600-årene« (s. 679).

Flere steder træffes sammenstillinger, der kan synes noget meningsløse: »Den udsøgte vært gav sine gæster anledning til at vaske hænder ved bordet, både før og efter måltidet. Og det var nødvendigt, da de fleste brugte begge hænder til at spise med, stærkt nydende maden og dens kraftige smag«. Et sted får man at vide, at Anders Sørensen Vedel ivrigt udgav de gamle folkeviser og straffede sine børn med prygl (s. 593). Nu og da synes en linje at være smuttet med fra en anden sammenhæng: »Nord for Hillerød ligger en lille sø, og på den sydligste af de tre holme eller småøer lod Frederik 2. bygge de to lave langstrakte huse der blev brugt til stalde og tjenerboliger. Ved det østlige hus lod kongen bygge en latinskole efter forslag af Peder Okse i 1568. 18 år senere blev denne latinskole flyttet til Sorø« (s. 564).

Ved gentagelser, parallelliseringer, iagttagelse af sprogrytme o. a. stil-

træk søger Koch-Olsen at give sin fremstilling liv og bevægelse. Sproget kan herved sine steder få præg af prosalyrik. Det er et spørgsmål, om man i så stor en saglig fremstilling bør benytte meget påfaldende stiltræk. De kan komme til at virke trættende. Og gentagelsen kan blive om ikke meningsløs så dog overflødig: »Kun hver femte indbygger boede i en by. Danmark var i 1750 et landbrugsland. Af hver 100 indbyggere boede kun de 20 i en by«. Om Frederiksborg slot hedder det et sted: »Denne fløj (dvs. kirkefløjen) blev ikke ødelagt af den brand som i 1859 lagde hele Frederiksborg slot, på nær kirkefløjen, i ruiner« (s. 565); det lykkes derved at sige det samme på to måder i den samme sætning.

I nær sammenhæng med den sproglige udformning står dispositionen i værket, leddelingen, arrangementen af det store, mangesidede, spredte stof. Her er man næppe altid enig med forfatteren. Arrangementen kan vel ved første blik flere steder virke elegant; men sagligt er den ikke altid klar eller konsekvent. Overskrifterne over de forskellige afsnit er ofte ganske poetiske, men også oftest ganske intetsigende. Det gælder ikke mindst overskrifterne over de 12 hovedafsnit. Det er ikke nemt at se, at »Kongen, købstaden, kirken« netop skulle karakterisere perioden 800–1200, mens »Herremand, bonde og præst« skulle være karakteristisk for perioden 1200–1400 og »Havet, byen, himlen og bogen« for perioden 1400–1600. Det virker også søgt, når der ind imellem klokkeslet og vægterversene i afsnittet »Nu skrider dagen under« er anbragt Christiansborg Slot og den enevældige monark, under klokken 9, byggearbejder i København, under klokken 10, pest, landmilit, stavnsbånd, fattiggasser og brændevinsbræn-

ding, under klokken 11 osv. Elegante kan indledningerne til adskillige afsnit virke, når de maler tiden, årene, ugerne, nævner stjerners gang, lader lyset skinne over Øresund. Uheldigt er det dog, at de er almengyldige, ikke karakteristiske for tid eller sted.

Moderne ord om ældre begreber kan virke ganske forfriskende, men er en farlig ting. Brugen af ordet »forelæsningsannonce« (s. 611) for tiden omkring 1600, længe før begrebet annonce kom frem, er ikke heldig. Og når det om en dreng på et tysk træsnit fra 1592 siges, at han har lårkorte ballonbukser, så overføres moderne ord til en tid, der havde et ganske andet syn på påklædningsnormer.

Fejl og misforståelser kan naturligvis ikke undgås, når en enkelt forfatter samler et så omfattende stof. Et sted oplyses således, at Christian 4.s svigersøn Frantz Rantzau druknede i Rosenborg voldgrav efter et drikkegilde i 1629 (s. 635); i billedteksten på samme side bringes det rigtige årstal, 1632. I billedteksten til et kalkmaleri fra Tuse kirke lader Koch-Olsen tre kronede dødninge sige til tre konger: »Hvad vi har været, skal I blive« (s. 379); det har ingen mening, og ifølge kalkmaleriets egen latinske tekst siger dødningene da også: »sådan som vi er, skal I blive« (Quos sumus hoc eritis). Under omtalen af opførelsen af Frederiksborg Slot nævnes, at bastionerne ikke behøvede at være så enorme, fordi kongen og hans regering rådede over tidens stærkeste våben (s. 567); Frederiksborg har dog aldrig skullet være en fæstning, men et pragtslot. Et sted hævdes det, at sidst i 1600-årene ville flere og flere adelsmænd lære engelsk (s. 599); men først så sent som i 1800-årene kom engelsk til at

spille en større rolle for danske. Et sted siges, at i København var tugthuset oprettet i 1740'erne (s. 720); allerede tidligere er det dog nævnt, at i 1605 blev der oprettet et tugthus i København (s. 590). Når det for 1700-årene omtales, at ofte havde hver gård og i hvert fald hver landsby fra ældgammel tid en skvatmølle (s. 722), er dette ikke rigtigt; skvatmøller var af hensyn til herremændenes privilegier blevet forbudt omkring 1580, dog undtaget for landskaberne øst for Øresund og Bornholm. Men dette er naturligvis altsammen kun småting.

Kulturhistorien er et broget fagområde, og man ser flere opfattelser af, hvad der skal regnes med. Det kan vel diskuteres, om det er rigtigt, at 1/10 af et værk om Danmarks kulturhistorie er brugt til en skildring af menneskets og kulturens udvikling i det forhistoriske Europa; i den øvrige del af værket tillader pladsen kun, at forholdene ude i Europa blot strejfes; bogen får derved forkeerte proportioner. Måske kunne en stor del af denne plads med fordel have været anvendt til skildringer af flere af dagligdagens forhold, husgeråd, bordservice, klædedragt, byggeskik m. m. Og selv om Danmark til op imod vores tid var et udpræget landbrugsland, burde forholdene i købstæderne nok være trukket noget mere frem; 1/5 af Danmarks befolkning boede dog i 1801 i byerne.

Meget godt er dog kommet med i denne meget læseværdige og fængslende bog. Tilmed uddybes og oplives fremstillingen af en stor mængde ofte meget store billeder, gengivelser af træsnit, kobberstik, tegninger, malerier, fotografier; nærbilleder og store forstørrelser lader mange ting fremtræde på helt nye måder.

En bog efter et lignende mønster

som Ib Koch-Olsens, fængslende skrevet, inspirerende illustreret, kunne man ønske anvendt som skolebog. En sådan bog kunne give faget historie nyt liv. Når de rigtige ting trækkes frem, bliver det til en bog om det endnu aktuelle, det endnu levende – ikke bare det, der har levet.

Ole Degn

Georges Dumézil: De nordiske Guder. Grundtræk af den skandinaviske religion. Få dansk ved Vagn Duekilde. (Frømands Fokusbøger, 1969), 117 s.

Den nordiske mytologi tiltrækker sig ikke blot skandinaviske, men i betydelig udstrækning også udenlandske forskeres interesse. Standardværket på feltet skyldes en hollænder, Jan de Vries, og moderne arbejder foreligger også fra både engelsk og fransk side. Forklaringen herpå er utvivlsomt, at den nordiske blandt de germanske mytologier byder på langt det rigeste kildemateriale. Studiet af germansk mytologi begynder med den nordiske.

Den franske religionshistoriker Georges Dumézils »Les dieux des Germains. Essai sur la formation de la religion scandinave«, som her er oversat til dansk, udkom i 1959 og er således ikke nogen nyhed for fagmanden, så meget mindre endda som en første version af arbejdet udkom allerede i 1939 under titlen »Mythes et dieux des Germains«. Den behandler i fire kapitler en række problemer i den nordiske mytologi, som Dumézil søger at belyse ved at drage sammenligninger med både oldiransk, oldindisk og keltisk religion foruden med romersk mytologi. Det er hans tese, at den nordiske gudetro går tilbage til en fælles indoeuropæisk mytologi, og ligesom han i sine arbejder over den